

„MERT A KÖLTŐ TÉKOZOLT AJÁNDÉK”

KOVÁCS ANDRÁS FERENC PETŐFI-VERSE

Különleges költeménnyel járult hozzá Kovács András Ferenc az 1998/99-es Petőfi-émlékévhez. Marosvásárhelyt keltezett versét egy erdélyi évfordulós írói expedíció valamelyik (talán a székelykeresztúri) megállóján olvasta fel, a mű publikált változata aztán éveken át jelentette Petőfi Sándor életrajza irodalmi feldolgozásának jelentős tételét a kolozsvári egyetem irodalomtörténeti szemináriumán. Másképpen szólva, az egyes műveknek az irodalmi kultúrába való beavató szerepét lehetett és lehet ma is ezzel a művel érzékeltetni, bár túlzás nélkül kijelenthető, hogy erre Kovács András Ferenc legtöbb írása alkalmas.

1999 novemberében, a *Forrás* folyóirat 31. évfolyama 11. számában jelent meg a *Petőfi Vásárhelyütt (Legenda a XIX. századból)*. Címe szerint egyszerre irányítja a gondolatot afelé, amit a magyar irodalmi romantika nemzetközi jelképévé lett költő életmozzanatairól tudunk (sok mindent dokumentál a kutatás), és afelé, ami a magyarok úgynevezett közösségi emlékezete szimbolikus tartalmait illeti. Az, hogy a szerző a legenda műfajához rendeli az életében ismertté lett név viselője, Petőfi utolsó napjai, órái életrajzi mozzanatainak versbéli leképezését, tekinthető ugyan a kultusz alkalmi poétai gyakorlásának, csakhogy meghökkentő témakezelése és verstörténeti kapcsolatai révén annál több: eredetibb.

Petőfi halála mint (titokzatos) eltűnés parázs viták tárgyát képezte és képezi ma is; halálának körülményei mint a hadtörténet, egyszerismind a szerzői életrajz tisztázandó történései fogalmazódtak kérdéssé újra meg újra 1849 nyárutó hónapja óta, és hívtak életre művészi alkotásokat, értekezéseket, polemikus, nem egyszer politikai csatározások eszközeként bevetett szövegeket. Kovács András Ferenc játékosnak tűnő ötlete a Petőfi-irodalom gyakori görcsössége, sőt közhelyessége ellenében hat a maga könnyed mondatszövéssel, ég–föld–ég szcenikájú meséjével, amelynek ideje maga is mitikus, a halál beállta pedig már nem is az égi nyilvánosság előtt zajlik, hanem az isteni jóslat prosopopoeiája; részben a véletlen, részben a földi erőszak

következménye, de a csatába tévedt (csatáról tudósító) költő akaratának is következménye, belső monológja is erre vall, amelyről a verses „legenda” narrátora révén szerzünk tudomást:

„Ily mulatságról lekésni vétek...
Győzelem kell! Végre győzni kéne...
Isten óvjon! Ejsze, vár Segesvár...
Elrohan – s fölugrik egy szekérre.”

Megvalósulna a horatiusi mondás? („Dulce et decorum est pro patria mori.” Horatius: *Ódák* III.2.13.)¹. Hogy a halált az élet tartozékának kell tekintenünk, s hogy az elmúlást túlvilági erkölcsi mérlegelés követi, ókori civilizációk képzetei, nyomai is tanúsítják; s ezek szerint az ember földi életútja is valamely lankadatlan felsőbbrendű figyelem tárgya.

A vers leleménye (conceitója) gyermeki egyszerűséggel közelíti meg az isteni mindentudás misztikáját. Eszerint az életút lezárásakor értékeli az égiek az embert: úgy könnyebb lesz a végső számadáskor (a halottak feltámadásakor) különbséget tenni ártatlanok és bűnösök, vagyis tiszták és bűnnel szennyezettek között. Erre készülve az égi világban a földön éppen zajló theatrum bellicum szereplőjére, meghatározott személyiségjegyekkel rendelkező teremtményre hívja fel Isten angyali segédje figyelmét. (Tehát két égi szereplő van.) Így aztán a versbéli elbeszélés első mozzanata a földi történéseknek mint valami lilliputi látványnak a bemutatása; ilyennek látszik ugyanis az isteni magaslatról a földiek interakciója.² Azonban minden tükörkép, akárcsak a görög mitológiában: most azonban nem a torzsalkodások tekintetében feleltethető meg az égi világ a földinek, hanem a parancsnok és a szárnysegéd dolgában: Petőfi úgy viszonyul Bemhez, mint Gábor főangyal a vers megszólalójához: a keresztény Istenhez.³ Azonban mint kár okozó intrikus az utalások rendjén Egressy Gábor alakja is ott homálylik a háttérben – ő győzte meg (pontosabban vette rá) e gondolatmenet szerint Petőfit, hogy hagyja el Mezőberényt, s menjen a frontvonalba. A bizalommal való visszaélés megtestesülése az itt megalkotott Egressy-figura – 20. századi idézője szerint Petőfi mellé: „vak végzetül szegődött” –, vagyis az égi terv mellett a földi bajkeverő, a balsorsot megtestesítő és itt gyenge színészként aposztrofált hamis barát is hozzájárult a katasztrófához, Petőfi Sándor elmúlásához. (Petőfi, a szárnysegéd, futár, poéta, Bem a jótevő főtiszt és Egressy Gábor színész – az intrikus: a földön tehát a nyüzsgésben három személy látható igazán.)

A versben többször megszólaló Isten a küldönc szerepet szellemi régiókba viszi, az értelem ragyogását mint közvetítést láttatja verssornyi, fél verssornyi jellemzések egymásutánjából, lényegében hét tételből összeállított instrukciójában. Az azonosító metaforasor elején a gondolkodó megnevezése áll: „Ő a szellem fényesebb futárja.” Fontos ez a sorrend, mert a legnépszerűbb Petőfi-értelmezésekben éppen erre a vonatkozásra jut kisebb hangsúly. Az életrajzi tény, hogy futárként is foglalkoztatta Bem a költőt, általánosabb, elvont jelentést kap itt. Az égi jellemzés folytatódik – a játékos „sz” alliteráció révén is, amely a megelőző sor szellem kifejezésre is visszautal –: „Szent szabadság révült hírvivője”, ahol a szabadság – mint Petőfi költői szóhasználatának és politikai értékrendjének központi eleme – szakrális tartalmat kap, a futár szerep hírvivő szereppé nemesedik. Így a költőnek az üzenetvivő angyalhoz való korábbi hasonlítása is intenzívebb lesz, a hírvivő *révült* jelzője a titkos tudás birtokosát jelzi; ez is kapcsolat a szavak mágikus erejével élő régiók és a mindenkori jelen erényesei között. Másrészt Petőfi életútjának, ismertetőjegyeinek nélkülözhetetlen része részvétele az 1848. március 15-i forradalom előkészítésében és megvalósulásában. A forradalom kezdeteire visszautaló, a márciusi ifjak tetteit értékelő, azokban a költő szerepét hangsúlyozó kifejezéspár a „Márcziusnak éke, láng heroldja”. A Petőfi által is szívesen használt láng terminus itt éppen a szókapcsolatban, a *herold* szó által mutat túl a magyar történelmen; hiszen a herold tudása, megbízatása révén a középkorban fontos személy volt az európai főrangúak, főként az uralkodók udvaraiban; itt azonban nem a heraldikai jelrendszerben való tájékozottság, hanem a lelkesedés (a *láng*) értelmezése, közvetítése a szerepe. A toposz az elkötelezettség, a feltétlen lelkesedés szinonimája, Arany János is ezt használja Petőfire és ifjú társaira utalva: „Láng gyúlt a láng gerjelminél...” (*Letésem a lantot*).

Amikor a nyelvtől való születés tételét olvassuk az isteni jellemzésben, óhatatlanul is a Petrovics Sándorként anyakönyvezett ifjú irodalmi nyelv választására is gondolunk; olyasmire, hogy azáltal, hogy éppen e nyelv – és nyilvános használata – révén nyert jelentést a szerzői, később emblematisztikus jelentésű Petőfi Sándor név. „Ő a nyelvnek édes egy szülőtte” – részletezi a jellemzést, egyre érzelmetelibb kifejezésekkel okítva angyalát, az Isten. Nyelvi játék ez is; inverzió utal arra, hogy a 19. században hatalmas lendülettel tanulmányozni, szabályozni, intézményesíteni kezdték a magyar nyelvet, de emlékeztet a nyelv családi szerepére is; az (édes) anyanyelv terminus helyett itt a megfelelő, immár a nyelv használójára vonatkoztatott tartalmakat az *a nyelvnek édes egy szülőtte* metafora közvetíti. A Biblia nyelvére,

magára az Újszövetségre való utalás is erősödik az *édes egy szülött* – Máriát és Jézust is idéző – kifejezés által. Itt jegyezhetjük meg, hogy a 18–19. század fordulóján a magyarra *hazai nyelvünk, szülötte nyelvünk* kifejezéssel is utaltak (néha a cenzor kijátszása céljából, máskor a helyi nyelvhasználat okán).

Mintha a szerző maga már nem is volna (nem élne), annyiféleképpen jelzi a küldöncnek szóló, személyleíró utasítás a költő szövegeinek (a lírai életműnek) primátusát, sőt az életmű lezártágát: „Volt időknek versebe lényegültje” a sokaságban azonosítandó személy. És mint egy fokozás csúcса nyer megfogalmazást e személy közösségi ideál-volta. A megszólaló éppen az *eltűnőben* határozóval jelzi a kiválasztott teremtmény emblémajellegét, s ez embléma mint eszmény megszűnésének a közösség egészére vonatkozóan fenyegető voltát: „Egész nép álma eltűnőben...”⁴

Ez a leírás pozitív költői ellentétpárja annak, amit a Habsburg-állam belügyi hatósága Petőfi Sándorra vonatkozó, 1849-ben kiadott egyik körözélevelében megfogalmazott; az külsőségekre koncentrált, a keresett személy természetére, haja és szeme színére, szakállviseletére, öltözetére.⁵ A költő életkorának jelzése a Gábrriel angyalnak szóló utasításból sem marad ki, bár itt pontos: huszonhat és fél éves a kiszemelt. Ott van azonban az angyal által megpillantott személy fizikai alakja is; az égi „szárnysegéd” az elvontságok sorának tudomásulvétele után pillantását egy tétovázó, máshova vágyó, civil ruhás személyre veti. A verstörténés angyala nehezen hisz a szemének (ő maga hallgat, figyel, néz, meglepődik – érzelmeiről tudomást szerzünk, de nem szólal meg); az Istennél kedvet nyert személy szerénynek tűnik, nagyon is fiatal, fut, lova sincs, tiszt ugyan, de kicsinyítőképző jelzi, hogy ő a rangsorban csak *őrnagyocská*: katonai rangja még nem az a tekintélyt parancsoló. Arcszínét – a sötétebb bőrszín – első pillantásra az elmúlásra utaló hasonlat jelzi („arcza mint a pernye”), aztán a többnyire a *szeráf* kifejezés jelentésmezejéből ismert tűz metafora bukkan fel ismét, immár az angyal belső monológjában: „Óh nem – inkább büszke tűz parázsa, mintha izzna, fojtva föllobogna”.

A strófa a *tiszta* jelző háromszori kijelentésével zárul: mégpedig a ’valóságos’ jelentésű után („Tiszta gyermek!”) az erkölcsiségre utaló jelentésben, szóismétléssel („Tiszta, tiszta ember!”). Itt természetesen a Diogenész-toposz – az emberek sokaságában az Embert kereső filozófus képe – is érzékelhető a kimondatlan asszociációk rendjén.

Ha általánosabban tekintjük a megjelenített égi helyzetet, megállapíthatjuk, hogy (Kovács András e verse szerint) Isten nyelve milyen. Bizalmas, ritmusos (rímtelen hatos trocheusok vég nélkül hullámzó – de „ereszkedő”),⁶

végeredményben szomorú ünnepélyességű sorokból álló –) beszéd ez. Jobban megvizsgálva érzékeljük, hogy a trocheus ellenében hat az ütemhangsúlyos ritmizálás lehetősége. Ebben az esetben háromütemű (4/4//2) tízes sorokból áll a költemény. Ez nyugat-európai, egyszersmind szimultán ritmusú vers, amilyent Petőfi is írt, hadd idézzük példa gyanánt a *Távolból* zárósorait:

„Ó, ha tudná, mily nyomorban élek,
Megrepedne szíve a szegénynek.”

Trochaikus-szimultán a verselése Vörösmarty, Petőfi példaképe és korai támogatója *Szép Ilonkájának* – pontosabban a vers minden strófáját lezáró sorpárnak, bár azok esetében párrím is erősíti a lezáró jelleget:

„Egy király se inkább, mint hitetlen:
Nyűg a népen a rossz s tehetetlen.”

A *Petőfi Vásárhelyütt* szerzője azonban nem él a rímelés lehetőségével, vagyis inkább a verssorok túlnyomó többségében a rímtelenség formái megoldását választja, az egyes sorok így erőteljesebb poétikai önállóságot nyernek. Az érzelmi hullámzást változatos magánhangzó-harmóniák is közvetítik: humorában („Ő szaladt el itt imént csatázni?”), amelyben szimpátia, részvét; börszók szóhasználatában („Hajh, ebadta muszka!”), amelyben háryjánosi fények, irónia; látszólag egyszerűsítő megfogalmazásaiban („Persze gyermek, persze, mert poéta!”), ahol a jelentések gazdagsága érzékelhető.

Nem kívánjuk a költeményt egyéb Petőfi-témájú művekkel egybevetni, de a címadás hasonlósága okán hadd említsük itt meg Illyés Gyula 1945-ből származó, versbe tördelt Petőfi-monológját (*Segesváron*). Ennél az ölelkező rímű, négy sorú strófás versnél azonban inkább rokona, sőt mintája, ihletője a Kovács András-költeménynek Vörösmarty *Hedvig. Legenda* című, 1829-béli műve. 600 esztendővel a litvánok kereszténységre térítője, Capet-Anjou Hedvig királynő (Buda 1374 – Krakó 1399) halála után született Kovács András Ferenc verse. A költő negyvenedik életében keltezett vers jelentésvilágát tovább gazdagítja a tény, hogy Hedvig királynő szentté avatási szertartására alig két évvel korábban, 1997. június 8-án került sor.

A vers kezdő szituációja a *Hedvigé*hez képest csaknem változatlan. Vörösmarty így kezdte versét: „Szóla Isten Gábor angyalához...” E ritmus-hoz ő sem rendelt sorvégi rímet, az alliterációval és egyéb, a vers hang-

zósságát növelő eljárásokkal azonban bőségesen élt, kiemelve ezzel a mű mitikus-misztikus jelentéseit, az alcímben is megjelölt műfajhoz rendelt. Ezt az öt trocheusból álló rímtelen trocheus-sorozatot Horváth János szerb trocheusnak nevezi.⁷ A történelmi hangulat itt is személynevek, helynevek említése, eseményekre való utalás révén valósul meg, akárcsak a későbbi „legendában”: ez Kovács András Ferenc költeményében Marosvásárhely szabadságharcos múltja, az immár házas költő helyváltoztatásai, életeseményei jelzésszerű krónikájából jön létre.⁸

Vörösmartynál Gábrriel szerelmes, tiszta leányt keres a földön. A légköri jelenségek (színes felhő, szellő), a kozmosz elemei (csillagok) és a kor szóhasználat szerinti „leketlen állatok” (a hálás hangya) mind ugyanarról a magyar királylányról adnak az égieknek, az angyalnak is pozitív jelzéseket. Hedvig ebben a versben még csak jegyese a litván származású majdani II. Ulászlónak; magyar nyelvű Biblia áll előtte; férje ekkor még nem keresztény népének nyelvére is le kívánja fordítani/fordíttatni a Szentírást. Határozott utalás van a versben arra, hogy a népnyelv az evangéliumok nyelvéné váltan képes magasabb szintre jutni, „megnemesedni”. A versbéli Hedvig lélekszépségét egy hangya megmentésével bizonyítja – a királylány jó cselekedetéről mint csodáról a megmentett parányi teremtmény ad hírt az égieknek.

Hedvig (Jadviga) rövid életének gyermekágyi láz vetett véget. Vörösmarty költeménye azonban nem a királynő halálának mozzanatával, hanem azzal zárul, hogy Gábrriel (mintegy megismételve az Újszövetségben elbeszél angyali üdvözlést) megcsókolja a tiszta szerelmű, az Evangélium parancsait megtartó földi leányt:

„Égi ajka, mint a gyenge szellő
Lágyan ére legszebb földi ajkat,
S csattanása, mint ezüstharangé,
Mondhatatlan kedves és muló volt.”⁹

Az elbeszél, egy halandó és egy halhatatlan közti misztikus érintkezés más feldolgozása Vörösmarty *Csongor és Tünde* drámájában és *Szél úrfi* című novellameséjében is megjelenik.

Vörösmarty mint a Kisfaludy Társaság tagja figyelemmel követte a fiatal Petőfi munkálkodásait. Petőfi pedig az ő versein tanulhatta a nyelvújítás újszerű versbeszéde és a korabeli köznyelv irodalmi eggyé olvasztását, helyi dalkultúra és világirodalmi műveltség verses magyar feldolgozását. Eljátszott a Vörösmarty-féle *Hedvig* ritmusépképletével is. 1847 júliusában

Szatmáron keltezett, *Kard és lánc* című példázata a szabadság és a szolgaság megszületését köti isteni és alvilági szerelmekhez: az angyal és a leány (az ég és a föld) csókjából kard: (kivívandó) szabadság született; az ördög és a banya (a föld és a pokol) csókjából pedig a lánc: a szolgaság.¹⁰ Vörösmarty támogatását anyagilag és a társas kapcsolatokban, a pest-budai irodalmi közéletbe való beilleszkedésben is megtapasztalhatta Petőfi. Viszonyuk későbbi megromlására a *Petőfi Vásárhelyütt* nem utal.

Hogy Petőfiről éppen Vörösmarty verse mintájára alkotott új művet Kovács András Ferenc, több, mint stílusbravúr. A *Petőfi Vásárhelyütt*, múltba vetítő alcíme ellenére, idézésből¹¹ villant (20. század végi) aktuálisba:

„S Európa csendes, újra csendes...
Ám tekintsd e megtiport hazákat –
Kétesebbre fordul, óh, Magyarhon,
S fájdalomba bolydul újra Erdély.
Veszni kezd a vélt világszabadság...”

Maga a földi létre való rápillantás homéroszi, dantei, fontenelle-i eljárás, de a magyar irodalmi hagyományt tekintve Zrínyi Miklós *Obsidio Szigetianájában* is előfordul. Közös ezekben az elégedetlenség a földi társadalom működésével, bár konkrétumaikban különböznek: Zrínyi az Istentől (értelmezésében a római katolikus vallástól) való elfordulásban, Vörösmarty a földi vágyak kielégítésére való kizárólagos törekvésben, Petőfi – ha csak az *Európa csendes, újra csendes...* versét nézzük is – a társadalmi egyenlőtlenségben határozza meg a bajok forrását; a látnoki perspektíva nála is megvan: „Látok mindent, mi sohasem a szemnek, / Csak a sejtésnek látható az éjben...”, írja például *Látom Kelet leggazdagabb virányit...* című költeményében.

Kovács András Ferenc versében a néző, a látó, az értelmező szerepek váltakoznak, egymásba olvadnak, elkülönülnek. A szentek élettörténetéhez hasonló műfaji keretet a láthatatlan narrátor biztosítja. Igével kezdi a költeményt („Szóla”), és ez Isten szavainak bevezetése. Vajda János 1848-ban keletkezett, *A honárulókhoz* című verse erkölcsi számonkérését visszhangozva¹² egyetlen szatirikus mondatba tömörít a vers zárlata, ez is isteni szózat: „Ej, potomság!” „Ej, potomság!” felkiáltás előfordul a *Petőfi Vásárhelyütt*ben is, de verszáró pozícióban, és itt nem a narrátor vagy a vajdai költő-vátesz szól, hanem maga Isten, az ember kicsinységére, mulandóságára, de a nagyság értékelésére képtelen földi társadalomra is utalva, el is bizonytalanítva, fel is rázva a mesefélévé vált Petőfi-életrajz követésébe már-már belekényelmesedett olvasóját.

A hagyomány értelmezése, „kezelése”, netán kisajátítása az 1989-es politikai fordulat után különösen foglalkoztatta a *Látó* egykori szerkesztőjét, majd főszerkesztőjét is, aki a pályáját tanárként kezdte Székelyudvarhely környékén – többek között Siménfalván. A *Látó* szerkesztőjeként is érdekelte a színvonalas irodalomba való beavatás, az iskolai is. Itt vizsgált verse publikálásának évében, a *Forrás* 1999. évi januári számában ezek a mondatok olvashatók Cs. Gyimesi Éva irodalomtörténésztől, aki az 1980-as évek politikai ellenállója és nem melleleg az egyetemen Kovács András Ferenc irodalomtanára volt:

„Be kell látnunk, hogy a multimedialitás korszakában az irodalom (és minden humán tárgy) könnyen leértékelődhet, különösen, ha tanítása arra szorítkozik, hogy csupán múltorientált lexikális tudást közvetítsen, egyfajta – ideológiával átítatott – elbeszélés legyen a nemzeti hagyományról, a történelemlről és a társadalomról, így nem veheti fel a versenyt a tudásnak azokkal a formáival, amelyek a képzelet felszabadítását és a kreativitást sokkal hatékonyabban ösztönzik, pl. a vizuális vagy akusztikai kommunikáció számítógépes jelrendszerei révén, vagy éppenséggel teljes passzivitásra ítélnék a mindentudó géppel szemben, mert – ha kezelője nem elég erős személyiség – könnyen a manipuláció tárgyává lehet.”¹³

Az érzelmek nyilvánosság előtti vállalása Cs. Gyimesi Éva tanulmányában éppen a hiteltelen szónokiasság, a butító emfázis térnyerése elleni stratégia: „(...) akárcsak a homéroszi invokációkban vagy a zoltárosok fohászaiban – nagy ívű erőt gyűjtő lélegzetvétellel van most szükség, hogy felszabaduljon a beszédnek egy olyan fajtája, amely a legmegkopottabb vagy igencsak lejáratos szavaknak is visszaadhatja a hitelét.”¹⁴

A költészetnek van tétje, az irodalom vizsgálatának is. Fried István irodalomtörténész Kovács András Ferenc lírája alaposabb tanulmányozását sürgetve a közeljövő kutatásaitól várja a költő irodalmi művekhez való verses viszonyulásai, alakzatai rendszeres jegyzékének elkészítését; magát a szerzőt pedig (tegyük hozzá, mint tudós szerzőt) e költői módszer kidolgozójának tekinti:

„Egész verseket magába foglalóan a Kovács András Ferenc-líra dolgozta ki az idegen-magyar, magyar-magyar nyelvi átfordítások módszerét, mely (...) a fennkölt-alantas(abb), kanonizált-dekonstruált, mégis visszhangzó, sőt visszahangzó verssel írja újra az „eredeti”-t, mintegy újraírt kódexként fedi el a maga szövegével azt a verset, amelynek emlékezetét akarva-akaratlan, inkább akaratlan megőrzi.”¹⁵

Ez a helyzet a költőnek a végső Petőfi-attitűdöket isteni mérlegre tevő versével is: irodalmi reminiscenciák sokasága, elsősorban Petőfi-művekre való számos utalás érezhető bennük, de ott van mögötte/benne Vörösmarty egész *Hedvigje* is.

Visszatérve a Petőfi-irodalom e jelentésrétegeket ötvöző darabjához: hogy a helyesírása is némileg archaizáló (*czifra, viszsza, anynyi* stb.), ne tévesszen meg. Ezek a játékosság tartozékai, akárcsak az egyéni leleményű szóalakok, szójátékok (*érezménykedik, búcsuzódik, planétás platni*) és a bizalmas, gyermeknyelvi, nyelvjárási használatú kifejezések, nyelvi fordulatok (*láthatol, magyarul bokréta, önös magától*).

Amikor Isten a megszólítások sorában (*Szárnysegédem, fényes Gábor angyal; Gábor angyal; angyalom*) a francia *mon fils*-hoz (jelentése 'fiam') ér, eszünkbe jut a Petőfi feleségéhez írott utolsó levele, amelyben beszámol Bem örömről berecki találkozásukkor.¹⁶ Tehát a referenciális olvasat sem elvetendő: ama utolsó félesztendő (1849) emberi viszonyai, szerepei, helyváltoztatásai, boldog vagy keserű pillanatai gyors egymásutánban pörögnek le előttünk a múltból, de a jövőből is: a versbéli Isten már szól (Gábrielnek? Önmagának?) a költő közeli haláláról is. Mit mondott, amikor rámutatott a – Marosvásárhelyt látható – költő alakjára? (Mindent láttat a képzeletben, nincs ennél hitelesebb élet- és halálrajz:)

„Szinte nincs is, szinte láthatatlan –
Már alig van, szinte pusztá lélek,
mely szavakba villan, szétczikázik.”

Ez a *szinte* (mint a vers egésze): a tökéletes imitáció. A villanásban az Egész. A másban az én.

JEGYZETEK

¹ Szép és dicső meghalni a hazáért.

² Marosvásárhelyről lévén szó, hadd említsük meg Bolyai Farkas (1775–1856) tudós tanár egyik vizsgakérdését: Milyennek látszik a föld a Napról nézve?

³ Lukács evangéliuma szerint Gábriel (Gábor) arkangyal Isten hírvivője.

⁴ Különös licentia poetica a verssor első verslábának csonkasága: mintha (szabályos trocheus esetén) egy *Jaj*, egy *Ób* – vagy csak egy szótagnyi-szünetnyi sóhaj-tás derengene az *egész* szó előtt.

⁵ Egy ilyen a Petőfi Irodalmi Múzeum is őriz, de Kerényi Ferenc a „közö-
leveleken is előkelő helyen szereplő költőről” beszél. Kerényi Ferenc: *Petőfi Sándor*.
Elektra kiadóház, Budapest, 2002, 166.

⁶ A trocheus egy hosszú és egy rövid szótagból, tehát egy erős és gyenge
ízből álló versláb, a statisztikai megfigyelések szerint az általa létrehozott hangulat
leginkább a szomorúsággal társítható.

⁷ Horváth János: *Rendszeres magyar verstan*. Akadémiai Kiadó, Budapest,
1969, 109.

⁸ Egybevezethető ez a történések és helytörténések, biográfusok, kultusz-
kutatók megannyi munkájával, de a vers poétikájában ezekből öntörvényűen épül
isteni és angyali imágó, tragikus életrajzerkölcsei leltár.

⁹ Vörösmaty Mihály: *Hedvig. Legenda* 1829.

¹⁰ Várjunk, várjunk egy kicsit,

Megtudjuk már nemsokára:

Melyik leszén úr a földön?

Melyiké lesz a világ? (Petőfi Sándor: *Kard és lánc*)

¹¹ Idézi/felhasználja az *Európa csendes újra csendes* és parafrázissal az *Egy
gondolat bánt engemet...* c. Petőfi verseket.

¹² „És bűnhödéstek oly kicsiny leszén;

Csak ami kint és szenvedéseket

Egy élet elbír, és ész kitalál...

Csak ily ítélet lesz fölöttetek.

Potomság! – Kebletek csak egy pokol

S a szív elkárhozott lélek leszén,

Mely saját véretek lángjainál

Égni fog és kinlódni szüntelen!...” (Vajda János: *A honárulókhoz.*) Kiemelés

– E. E.

¹³ Cs. Gyimesi Éva: Kisebbségek a globalizáció sodrában. Helyi társadalom
– világözönben. *Forrás*, 31. 1. 42 (38-46).

¹⁴ Cs. Gyimesi Éva, uo. 43.

¹⁵ Fried István: „S miközben antik metrumokat cipel” (Vázlat Kovács András
Ferenc lírájáról). *Helikon*, XXXV, 2024. 10., 11-12.

¹⁶ „Bemmel Berecken találkoztam; megálltam hintaja mellett s köszöntem
neki, ő oda pillantott, megismer, elkiáltja magát és kinyújtja felém karjait, én föl-
ugrom, nyakába borultam, összeöleltük és csókoltuk egymást, „mon fils, mon fils,
mon fils!” szólt az öreg sírva.” *Petőfi levele Júliához*. Marosvásárhely, júl. 29. 1849.

Kovács András Ferenc

PETŐFI VÁSÁRHELYÜTT

(LEGENDA A XIX. SZÁZADBÓL)

Szóla Isten Gábor angyalához:
„Szárnyegédem, fényes Gábor angyal!
Végítélet s holtak harsonássa!
Vélem együtt röpké pillanatra,
Jer, tekints az árva földgolyóra,
Mely planétás platnin egyre fortyog,
Sisteregve föl saját levében,
Mint vakondok túrta perczyi csillag –
S Európa csendes, újra csendes...
Ám tekintsd e megtiport hazákat –
Kétesebbre fordul, óh, Magyarhon,
S fájdalomba bolydul újra Erdély.
Veszni kezd a vélt világszabadság:
Szép magyarul bokkrétája kókad!
Nézz le már a pördülő virágra:
Nézz Maros-Vásárhely főterére,
Majd ezernyolczszáz-negyvenkilenczben,
Július harminczra virradólag!
Látod? Itt a cifra grófi porta,
És amott az ébredő Görög-ház!...
Gyúl a honvéd, gyors huszár, gyalogság,
Trombitáknak ércze szertesajdul!
Hajnalégen gördülő szekérsort,
Hadba szállást, harczy készülődést
Láthatol... Meg Egressyt, druszádat,
Anynyi dráma bósz szavalgatóját,
Sebtiben ki nemzetőrnek állt be,
Sanda fátum titkos eszközének –
Úgy, amint az ily komédiásnak
Illik és dukál, ha színre léphet!

Most is éppeg érzeménykedik, ládd,
Meghatódva tán önös magától
Búcsuzódik egy barátja vállán.
Czimborája, kit Békés megyéből
Ő czibált ki bús Mező-Berényből,
S új csatákba el családja mellől
Csalta meszsze Csikon át Bereczkig,
S vitte vissza Bemnek táborába,
Székelyföldön föl-le futkorászván,
Nos, kihez vak végzetül szegődött,
Nyílt szívéhez dörgölődve – még csak
Egy huszonhat és fél éves ifjú,
Egy poéta... Jól jegyezd meg arcát!”
S folytatá Isten: „Nagy poéta! Megjegyezted!
Ő Petőfi Sándor, Gábor angyal, Bemnek adjutánsa,
Pont miként te nálam, égi küldöncz,
Kit feledni nem lehet sosem, hisz
Egybe-másba hozzád hasonlít –
Szárnysegédje ő is egy öregnek,
Majdnem atyja már a fürge lengyel!
Majd figyelj rá, jobb ügyelni, mon fiú,
Elfeledned nem szabadna végül –
Ő a szellem fényesebb futárja,
Szent szabadság révült hírvivője,
Márcziusnak éke, láng heroldja,
Ő a nyelvnek édes egy szülötte,
Volt időknék versbe lényegültje,
Egész nép álma eltűnőben...
Szinte nincs is, szinte láthatatlan –
S már alig van, szinte puszta lélek,
Mely szavakba villan, szétczikázik.”
Hát lenéze akkor Gábor angyal,
S látja tényleg Egressyt, druszáját,
Venni búcsút drága Sándorától...
Légbe puffog már színészi bombaszt,
S bárha Sándri menne már, topog még,
Indulóban muszka-lesre Bimmel,
Már loholna atyja hős nyomában,

Végre menne, kedve nyughatatlan –
Tegnap írt Tordára hitvesének,
Közben apró gyermekére gondolt,
Folyton újabb terveket, jövőt szótt,
S azt a fránya posztó tisztí gúnyát
Megrendelte végre egy szabónál.
Ejnye, ráér... Hajh, ebadta muszka!
Mintha látnám, hogy porolja el Bem!
Ily mulatságról lekésni vétek...
Győzelem kell! Végre győzni kéne...
Isten óvjon! Ejsze, vár Segesvár...
Elrohan – s fölugrik egy szekérre.
Néz utána, bámul Gábor angyal:
Nézi, nézi hosszan – és nem érti.
Ez Petőfi volna hát valóban?
Semmi rang, se nyakkendő, se sujtás.
Őrnagyocska fut civil ruhában –
Rajta könnyü nyári blúz fejeérik,
Vászoneing leng, bő polgári nadrág.
Néz utána sziszszenen az angyal,
Látva látja – s érti mind kevésbé!
Keskeny alkat, kis törékeny ember,
Ám ha szólal, mintha tán harapna...
Füst szakállka, mély szemek, korom haj,
S oly setétes orcza, mint a pernye!”
Óh nem – inkább büszke tűz parázsa,
Mintha izzna, fojtva föllobogna...
Fegyverül csak egy pálczát suhogtat.
Kardja sincs, lovát is rég eladta,
Hogy megélni tudjon, míg a Szent Hon
Népvezéri szónokolva lopnak...
Ő szaladt el itt imént csatázni?
Ő, a költő?... Szinte gyermek-ember!
Tiszta gyermek! Tiszta, tiszta ember!
Szóla kedves angyalához Isten:
„Ő Petőfi, fényes Gábor angyal!
Persze gyermek, persze, mert poéta!
Tiszta ember, tiszta sors, legenda!

S mit se sejti – ládd, szivarra gyújta
Társzekéren, túl Bözöd határán,
Elmerengve át a Gagykeresztjén,
S délutánra várja őt a végső
Éjszakára már Szitás-Keresztúr,
Holnap aztán csak dsidás kozákok,
Majd a búni kaptatón az útszél...
Azt a helyet Héjjasfalva táján,
Azt a holtat, arcot ott jegyezd meg,
Angyalom, ha végre riadót fújsz –
Nagy tolongás lesz föltámadáskor,
Mert Petőfi sírja teljes Erdély,
Mert a költő tékozolt ajándék,
Egy egész nép nyelve, lelke, kedve,
Szép szilaj szerelme, tűnt reménye,
Melyben eszmél s önmagára ismer,
Mintha Isten álmodná magyarnak –
Jaj, Petőfi, lelkem! Ej, potomság!”

Marosvásárhely, 1999. július 29-én.

Vörösmarty Mihály

HEDVIG

LEGENDA

Szóla isten Gábor angyalához:
„Szép cselédem, fényes Gábor angyal!
Ölts piros két szárnyat vállaidra,
Szegd be nappal, a szép délvilággal,
Arcaidra vedd tavasz derültét,
Végy mosolygóbb ifjuságot arra:
A kicsinyded földre fogsz leszállni,
S a szerelmes lányok bíbor ajkán
Csókot, áldó égi csókot hagyni;
Aki szép, hogy még szebb csókod által,
S aki boldog, boldogabb lehessen.”

És felelt a fényes Gábor angyal:
„Boldog isten; oh te véghetetlen!
Mely parancs ez! mily kemény ítélet!
Oly parányi bár a föld magában,
De szerelmes szívü lánya oly sok
Támadattól a komoly napestig,
S a fagy éjszakáig déli hőtől,
Hogy, ha ezret láttam, visszatérve
Új ezerrel lesz találkozásom;
Mert fűszálként mindenütt terem lány,
S egy leány sincs, aki nem szerelmes.
Boldog isten, oh te véghetetlen!
Így örökké el leszünk szakadva,
S Gábor angyal, bár ohajtsa lelke,
Fényhazáját meg nem látja többé.”

Igy felelt a fényes Gábor angyal.
Mosolygva monda rá az isten:
„Mely leánynak szíve rejt szerelmet,
Gondolatja mégis feddhetetlen,

S tiszta, szent és tetszhető az égnek:
Arra szálljon csóкод áldomásul.”
S ment az angyal. Hajnal nyílt utána,
Dal szövődött szárnya zajszeléből,
Dal, minőt a lélek hall magában,
Éjein ha boldog álma eljő,
S a nem ösmért tündérhon öléből
Legrejtettebb vágya visszahangzik.
És soká és messze járt vigyázva;
Ifjú és agg volt figyelme tárgya,
S lelt szerelmet mindenütt a földön.
Hőben és fagyok közt a leányszív
Ége, mint a pártusok vetése,
Melybe Sámson karja úze lángot.
S felsohajta néha Gábor angyal;
„Istenem! mi bajra hajtasz engem!
A szerelmes lányka mit kívánjon,
Mit gondoljon, mint az egy szerelmet?
Ez hivének szép szemében olvad,
Az mosolygó ajkin vágya csüggni,
Termetét más, s délceg indulatját,
Sőt hibáit mint bálványt imádja.
Van, ki fényről, kincsről mér szerelmet,
S a fagyért ég büszke gondolatban.”
Így az angyal néha felsohajta,
S mert előtte, mint a könyv, kitarva
Leplezetlen állott a leányszív,
Tarka s tarkább lön tapasztalása.
Egy virágszál, egy kis semmi gyakran
Évig élt a hú leány szívében;
Mint folyamnak tűkre volt a másé,
Mely utában majd a törpe bokrot,
Majd kevély fa termetét mutatja;
Ebben a szerelmek rózsavásznán
Jégfonállal szöve volt kevélység;
Abban olvadásig lágy ohajtat,
Búmerengés, kedv csapongva játszó,
Lenge jóság, elmuló szelídség

A hiúság cifra köntösében
Változának, mint a hold világa,
Vétlen vétkes vágyaik sokával,
S álmaiknak minden ezredével.
És az angyal más világ lakója,
Nem találta kedvet mindezekben,
Nem találta tetszhetőt az égnek.
S ím egy ország föltűnék szemébe,
És egy nemzet messze napkeletről,
Boldog és nagy, gazdag és hatalmas,
Mely parancsolt a sebes Dunának,
S tengerektől tengerig csatáztán,
Nagy királyát s a jót, mint egy istent,
Ős Budában fénnel udvarolta:
A magyar volt, s nagy Lajos királya.
Gábor angyal megszállt e vidéken:
S ahogy ott ült a magas tetőkön,
Mint ezüst láng, mint egy üstökös fény,
Rózsafelhő szálla fel Budából,
Rózsafelhő a Sasok hegyéig;
S Gábor angyal így szóla hozzá:
„Rózsafelhő! honnan és hová mégy?”
„Szűz leánynak arciról s az égbe.
Hála isten, hála szent erődnek!
Hogy kegyedben szép arcot teremté.”
S felleg szálla ismét, ama felleg,
Mint az árnyék, mint az éj palástja;
S Gábor angyal így szóla hozzá:
„Barna felhő! honnan és hová mégy?”
„Szűz leányhaj lebbenése voltam.
Hála isten, hála szent erődnek!
Hogy setétlő szép haját teremté.”
Csillag is szállt kettő fel Budából:
Szűz leánynak pillantási voltak,
És imádni kezdtek: „hála isten!
Hála, hogy szép kék szemet teremté.”
Egy sugár is, természetéhez illő,
Felhatott a természetért köszönni;

Végre sánta hangya hajta morzsát
Felfelé a legmagasb tetőig;
S Gábor angyal ígyen szóla hozzá:
„Sánta hangya, honnan és hová mégy?”
Az pedig megállta válaszolván:
„Hála isten, hála szent erődnek!
Kis fiammal költözém Budában,
S kő esék rám; de király leánya,
Szép s kegyelmes Hedvig fölsegíte,
S mondá: hangya! kelj föl, s menj fiaddal.
S fölkelék, de megfogadtam akkor,
Hogy nevének emléket hozok föl.”
Szólt, a morzsát feltolá, s továbbment.

Gábor angyal látva, hallva mindent,
Amit angyal hallhat, emberek nem,
Új örömmel, új reménnyel indúlt,
S nagy Lajosnak várlakába szállott.
S ím király leánya Hedvig ott ült
Ifjusága hajnalköntösében,
S rózsafelhők arci, szép hajának
Gyenge fodra barna köd valának,
S minden, ami kellem és gyönyör van,
Harcban állott természetén, vonásin;
S a szemérem diadalma rajtok
Mint királyné ünnepelt szelíden.
Gábor angyal ahogy látta mindezt,
Elborúla lelke tisztelettel,
S így imáda: „hála, hála isten!
Hogy kegyedben szép leányt teremtél.”

A királylyány csendes ámulattal
Ült azonban: a szent könyv előtte
Nyíltan állt, s a vérivó magyarnak
Régi nyelvén új csodát beszéle.
A teremtés titka, isten, ember
S a világ valának följegyezve
Szent soraiban, és az élet álma:
A nagy, a várt, rettegett jövendő,
Melyre holtak sírból fölriadnak,

S földdel a magas menny összerendül;
Végbiró pedig lesz a nagy isten,
S jót, gonoszt a szív szerint ítélend:
Mindezek s több fel valának írva,
S Hedvig olvasá a szent igéket,
S így tünődék rajtok önmagában:
„Ím ezek mi szép igék, mi szentek!
Lengyelország hős királya férjem,
Kit szívemben hordok, hű jegyelted!
Nem leend-e megvetett ajándék,
Majd ha fényben eljövendesz értem,
S én kitárom a csodák világát
Ifju, hős, de még vad nemzetednek?
Durva nyelve, melyen eddig a düh,
S a harag vad győzödelme hangzott,
Általam most szent igékre hajland;
A teremtés titka és az üdvé
Nem leendnek messze föld virági;
Szent körökbe mindenik betérhet,
És az élet fájáról gyönyörrel
Dús, öröklő éveket szakaszthat.”
Gondolá, és elfogadta szíve.
Szárnylebegve függé Gábor angyal
Vállain a szép királyleánynak,
S kedvteléssel, s üdvözült gyönyörrel
Néze által rá, s a szép sorokra.
Majd hogy el lön a szándok fogadva,
A leányra áldó csókja szállott;
Égi ajka, mint a gyenge szellő
Lágyan ére legszebb földi ajkat,
S csattanása, mint ezüstharangé,
Mondhatatlan kedves és muló volt.

1829